# MA’NAVIYAT VA AXLOQ KATEGORIYALARINING FALSAFIY MOHIYATI VA ULARNING BADIIY IFODASI

***Erkinova Rayhona Yoqubjon qizi***
***Namangan davlat pedagogika instituti***
***Ijtimoiy fanlar fakulteti***
***O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi***
***1-bosqich talabasi***
***Ilmiy rahbar: Axmadjanova Muazzam Islomjanovna***
***Namangan davlat pedagogika instituti***
***o‘qituvchisi***
***muazzamaxmadjanova70@gmail.com***
***+998508826575***

**Annotatsiya:**Mazkur maqolada ma’naviyat va axloq kategoriyalarining falsafiy mohiyati, ularning o‘zaro bog‘liqligi hamda badiiy adabiyotda ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu tushunchalarning tarixiy taraqqiyoti va zamonaviy jamiyatdagi o‘rni yoritiladi. Muallif fikricha, ma’naviyat va axloq inson kamoloti hamda jamiyat barqarorligining eng muhim omillaridan biridir.

**Kalit so‘zlar:** ma’naviyat, axloq, falsafa, qadriyat, badiiy adabiyot, komil inson, estetik tafakkur.

**Аннотация:**В данной статье анализируется философская сущность категорий духовности и морали, их взаимосвязь, а также особенности отражения в художественной литературе. Освещается историческое развитие данных понятий, их место в общественной жизни и значение в современную эпоху.

**Ключевые слова:** духовность, мораль, философия, ценность, художественная литература, совершенный человек, эстетическое мышление.

**Abstract:** This article analyzes the philosophical essence of the categories of

spirituality and morality, their interrelation, and the peculiarities of their expression in fiction. It also highlights the historical development of these concepts, their role in social life, and their significance in the modern era.

**Keywords:** spirituality, morality, philosophy, value, fiction, perfect person, aesthetic thinking.

Insoniyat taraqqiyotida moddiy va ma’naviy omillar doimo uyg‘un holda rivojlanib kelgan. Ayniqsa, ma’naviyat va axloq kategoriyalari jamiyat barqarorligi, inson kamoloti hamda sog‘lom ijtimoiy muhitni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi globallashuv sharoitida ushbu tushunchalarning mazmun-mohiyati yanada dolzarb tus olmoqda. Chunki insonning ichki dunyosi, axloqiy qarashlari va hayotiy tanlovi jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi [1].

Ma’naviyat falsafiy kategoriya sifatida insonning ichki olami, ruhiyati, e’tiqodi, tafakkuri va qadriyatlar tizimini ifodalaydi. U insonning nafaqat shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatdagi faoliyatiga ham ta’sir qiladi. I.A. Karimov ta’kidlaganidek, “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch”dir [2]. Darhaqiqat, ma’naviy barkamol inson har qanday murakkab vaziyatda ham to‘g‘ri yo‘l tanlay oladi.

Muallifning fikricha, ma’naviyat inson qalbining ichki mezoni bo‘lib, u boy bo‘lmasa, tashqi muvaffaqiyat ham chinakam qadriyat kasb etmaydi.

Axloq esa ijtimoiy ong shakli bo‘lib, insonlarning xulq-atvorini tartibga soluvchi me’yorlar tizimini anglatadi. U jamiyatda adolat, tartib-intizom va o‘zaro ishonchni ta’minlaydi. Axloqning asosiy kategoriyalariga yaxshilik va yomonlik, burch va mas’uliyat, vijdon, sha’n va qadr-qimmat kiradi [3].

Ma’naviyat va axloq bir-biri bilan chambarchas bog‘liqdir. Ma’naviyat insonning ichki dunyosi bo‘lsa, axloq uning tashqi ko‘rinishidir. Ya’ni inson qalbidagi ezgu fazilatlar amaliy hayotda xulq-atvor orqali namoyon bo‘ladi. Muallif nazarida, ma’naviyatsiz axloq quruq qoida, axloqsiz ma’naviyat esa samarasiz nazariya bo‘lib qoladi.

Sharq mutafakkirlari ma’naviyat va axloq masalalariga alohida e’tibor qaratganlar. Abu Nasr Forobiy “Fozil odamlar shahri” asarida jamiyat taraqqiyoti axloqiy yetuk insonlarga bog‘liq ekanini ta’kidlaydi [4]. Abu Ali ibn Sino esa ruhiy poklik va axloqiy tarbiyani komillik mezoni sifatida baholaydi.

G‘arb falsafasida Immanuel Kant axloqni “kategorik imperativ” orqali izohlab, inson burchini universal qonun darajasiga ko‘taradi [5]. Bu qarashlar axloqning millat va zamon tanlamas umuminsoniy qadriyat ekanini ko‘rsatadi.

Badiiy adabiyot inson ruhiyatini, uning axloqiy tanlovlarini va ma’naviy kechinmalarini yoritishda muhim vositadir. O‘zbek adabiyotida Alisher Navoiy ijodida komil inson g‘oyasi markaziy o‘rin egallaydi. Uning asarlarida ezgulik, adolat va insonparvarlik g‘oyalari chuqur falsafiy mazmunda ifodalangan [6].

Abdulla Qodiriy esa “O‘tkan kunlar” romanida vijdon, muhabbat, burch va ijtimoiy adolat masalalarini realistik usulda tasvirlaydi. Muallif fikricha, Qodiriy asarlaridagi qahramonlar bugungi yoshlar uchun ham axloqiy ibrat maktabi bo‘la oladi [7].

Bugungi kunda texnologik taraqqiyot va globallashuv jarayonlari inson ma’naviyatiga turlicha ta’sir ko‘rsatmoqda. Bir tomondan ilm-fan rivojlanayotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan ommaviy madaniyat, loqaydlik va individualizm ma’naviy bo‘shliqlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa yoshlar orasida kitobxonlikning susayishi, vaqtning samarasiz sarflanishi va axborot madaniyatining pastligi jiddiy muammolardan biridir [8].

Muallifning nazarida, zamonaviy jamiyatda yoshlarni faqat kasb-hunarga emas, balki halollik, vatanparvarlik va odob-axloqqa ham o‘rgatish eng ustuvor vazifadir.

Ma’naviyat va axloq kategoriyalari inson hayotining ajralmas qismi bo‘lib, ularning falsafiy mohiyati insonning ichki va tashqi dunyosi uyg‘unligida namoyon bo‘ladi. Ma’naviyat inson qalbini boyitsa, axloq uning kundalik hayotdagi amaliy

ifodasidir. Badiiy adabiyot esa ushbu tushunchalarni obrazlar va hayotiy voqealar orqali yoritib, inson tafakkuriga kuchli ta’sir ko‘rsatadi.

Shunday ekan, ma’naviyat va axloqni rivojlantirish barkamol avlod tarbiyasi, sog‘lom jamiyat qurilishi va millat kelajagining muhim sharti hisoblanadi. Muallif fikricha, ma’naviyati yuksak insonlar ko‘paygan jamiyatda taraqqiyot ham, adolat ham mustahkam bo‘ladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Falsafa asoslari. Toshkent, 2019.
2. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.* Toshkent, 2008.
3. Etika darsligi. Toshkent, 2020.
4. Forobiy A.N. *Fozil odamlar shahri.* Toshkent.
5. Kant I. *Amaliy aql tanqidi.* Moskva.
6. Navoiy A. *Hayrat ul-abror.* Toshkent.
7. Qodiriy A. *O‘tkan kunlar.* Toshkent.
8. Zamonaviy falsafa manbalari. Toshkent, 2021.
9. M. I. Axmadjanova TANQIDIY FIKRLASHNI KUCHAYTIRUVCHI FALSAFIY MAZMUNDAGI O‘QUV MATERIALLARINI TANLASH, UYG‘UNLASHTIRISH VA TARTIBLASH METODIKASI // Inter education & global study. 2025. №1 (1). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/tanqidiy-fikrlashni-kuchaytiruvchi-falsafiy-mazmundagi-o-quv-materiallarini-tanlash-uyg-unlashtirish-va-tartiblash-metodikasi (дата обращения: 25.04.2026).

1. Islomjanovna A. M. HOZIRGI DUNYODA GLOBALLASHUV ASPEKTLARI VA UNING O ‘ZBEKISTONGA TASIRI //Global Science Review. – 2025. – T. 7. – №. 1. – C. 67-74.